

ICOMOS

Zemūdens kultūras mantojuma aizsardzības un pārvaldības harta (1996)

Ratificēta ICOMOS Ģenerālajā Asamblejā Sofijā, Bulgārijā,

1996.gada oktobrī.

Ievads

Šīs hartas nolūks ir veicināt zemūdens kultūras mantojuma aizsardzību un pārvaldību iekšzemes un piekrastes ūdeņos, kā arī seklās jūrās un dziļos okeānos. Tā koncentrējas uz īpašām zemūdens kultūras mantojuma detaļām un apstākļiem un tiek izprasta kā ICOMOS 1990.gada Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības un pārvaldības hartas papildinājums. 1990.gada harta definē „arheoloģisko mantojumu” kā to materiālā mantojuma daļu, kurai arheoloģiskās izpētes metodes nodrošina primāro informāciju, iekļaujot visas cilvēces eksistences pazīmes, kas veidojas vietās, kurās attiecināma cilvēces aktivitāte, par ko liecina pamestas struktūras un tām līdzī nākošas kustamās materiālās vērtības. Šīs hartas kontekstā, zemūdens mantojums tiek saprasts kā arheoloģijas mantojums, kas atrodas vai ir atradies zem ūdens. Tas ietver nogrimušas vietas, avāriju vietas, vrakus un to arheoloģisko un dabisko kontekstu.

Pēc rakstura zemūdens kultūras mantojums ir starptautisks resurss. Liela daļa zemūdens mantojuma atrodas starptautiskā vidē un tiek radīts tirdzniecības un komunikāciju rezultātā, kad kuģi ar kravu pazūd tālu prom no to mītnes vai sasniedzamā mērķa vietas.

Arheoloģija ir saistīta ar vides konservāciju; resursu menedžmenta valodā runājot, zemūdens kultūras mantojums ir pabeigts un neatjaunojams. Ja zemūdens mantojums sniedz ieguldījumu vides novērtējumā nākotnē, tad mums jābūt gan individuāli gan kolektīvi atbildīgiem, nodrošinot tā pastāvīgu saglabāšanu.

Arheoloģija ir publiska aktivitāte; ikvienam ir tiesības ielūkoties pagātnē, lai izpētītu savu dzīvi un ikviens centiens samazināt zināšanas par pagātni ir personīgās autonomijas ierobežošana. Zemūdens kultūras mantojums sniedz savu ieguldījumu identitātes veidošanā un ir nozīmīgs kopienu izjūtas faktors. Īpaši rūpīgi pārvaldot, zemūdens kultūras mantojums var sniegt pozitīvu ieguldījumu tūrisma veicināšanā.

Arheoloģija ir balstīta izpētē, tā pilnveido zināšanas par cilvēku kultūru cauri gadsimtiem un nodrošina jaunas idejas par pagātnes dzīvi. Šīs zināšanas un idejas sniedz ieguldījumu mūsdienu dzīves izpratnē, tādējādi ļaujot paredzēt nākotnes izaicinājumus.

Vairākas zemūdens aktivitātes, kas pašas par sevi ir labvēlīgas un vēlamas, var radīt nelabvēlīgas sekas zemūdens kultūras mantojumam, ja netiek paredzēta to ietekme.

Zemūdens kultūras mantojums var tikt apdraudēts, veicot būvniecību, kas izmaina krastu vai jūras gultni vai arī maina straumes plūsmu, nogulsnes vai sārnus. Zemūdens kultūras mantojums var tikt apdraudēts arī dēļ nepārdomātas dzīvo un nedzīvo resursu izmantošanas.

Vēl vairāk, neatbilstoša pieejamība un „suvenīru” iegūšana var radīt ievērojamu kaitējumu kultūras mantojumam.

Daudzi no šiem draudiem var tikt mazināti vai pilnībā novērsti, savlaicīgi sadarbojoties ar arheologiem un īstenojot saudzējošus projektus. Šīs hartas nolūks ir veicināt augstāko standartu ievērošanu arheoloģiskajā izpētē, ņemot vērā iespējamus draudus zemūdens kultūras mantojumam ātrai un efektīvai to novēršanai.

Zemūdens kultūras mantojumu apdraud arī pilnībā nevēlamas aktivitātes, kas kalpo atsevišķu indivīdu interesēm uz pārējo rēķina. Zemūdens kultūras mantojuma komerciāla izmantošana spekulācijām ir pilnībā pretrunā ar kultūras mantojuma saglabāšanas un pārvaldības principiem. Šīs hartas mērķis ir nodrošināt, lai izpētes tiek skaidri formulētas ar noteiktu mērķi, metodoloģiju un sagaidāmajiem rezultātiem, lai katrs projekts būtu ikvienam maksimāli caurskatāms.

1.Pants – Pamatprincipi

Zemūdens kultūras mantojuma aizsardzības pamatā ir tā saglabāšana *in situ* (tā atrašanās vietā).

Jāveicina publiskā pieejamība.

Pirms izrakumu veikšanas, jāizmanto mantojumam nekaitējošas tehnoloģijas, uz neiejaukšanās principiem balstīta izpēte un paraugu iegūšana.

Izpēte nedrīkst negatīvi ietekmēt zemūdens kultūras mantojumu vairāk, kā nepieciešams izpētes rezultātu iegūšanai.

Izpētes laikā jāizvairās nevajadzīgi iejaukties cilvēku mirstīgajās atliekās vai pemiņas vietās.

Izpēti nepieciešams precīzi dokumentēt.

2.Pants - Projekts

Pirms izpētes veikšanas, nepieciešams izstrādāt projektu, ņemot vērā:

- Projekta izpētes mērķi;
- Izmantotās metodes un tehnoloģijas;
- Paredzamo finansējumu;
- Laika grafiku;
- Izpētes komandas sastāvu, kvalifikāciju, pienākumus un pieredzi;
- Materiālu konservāciju;
- Vietas pārvaldīšanas un uzturēšanas iespējas;

- Sadarbību ar muzejiem un citām iestādēm;
- Dokumentāciju;
- Veselību un drošību;
- Atskaides sagatavošanu;
- Arhīva materiālu saglabāšanu, ieskaitot izpētes laikā iegūtos zemūdens kultūras mantojuma paraugus;
- Informācijas izplatīšanu, ieskaitot sabiedrības līdzdalību;

Nepieciešamības gadījumā projekts jāpārskata un jākorrigē.

Izpēte jāveic saskaņā ar projektu. Projektam jābūt pieejamam arheologu sabiedrībai.

3.pants – Finansējums

Finansējums jāpiesaista pirms izpētes veikšanas, lai varētu īstenot visas projekta stadijas, ieskaitot konservāciju, atskaides sagatavošanu un izplatīšanu. Projektā jāiekļauj ārkārtas gadījumu plāns, kas nodrošinās zemūdens kultūras mantojuma konservāciju un dokumentācijas sagatavošanu, gadījumā, ja plānotais finansējums tiek pārtraukts.

Projekta finansējums nedrīkst iekļaut zemūdens kultūras mantojuma pārdošanu vai jebkādas aktivitātes, kas var radīt zemūdens kultūras mantojuma un dokumentācijas neatgriezenisku zaudēšanu.

4.Pants – Laika grafiks

Laika grafiks jā sastāda pirms izpētes veikšanas, lai varētu īstenot visas projekta stadijas, ieskaitot konservāciju, atskaides sagatavošanu un izplatīšanu. Projektā jāiekļauj ārkārtas gadījumu plāns, kas nodrošinās zemūdens kultūras mantojuma konservāciju un atbalstošās dokumentācijas sagatavošanu, gadījumā, ja ir novirzes no plānotā laika grafika.

5.pants – Izpētes mērķi, metode un tehnoloģija

Projektā jāiekļauj izpētes mērķi, detalizēta metodoloģija, kā arī izmantotā tehnoloģija. Metodoloģijai jā saskana ar izpētes mērķiem un izmantotajām tehnoloģijām jābūt maksimāli neiejaucošām (neuzbāzīgām).

Artefaktu analīze un dokumentācijas izstrāde ir neatņemama jebkuras izpētes sastāvdaļa; šīs analīzes veikšana jāiekļauj arī projektā.

6.pants – Kvalifikācija, atbildība (pienākumi) un pieredze

Visiem projektā iesaistītajiem dalībniekiem nepieciešama atbilstoša kvalifikācija un pieredze darba veikšanai. Viņiem jābūt precīzi informētiem un projekta būtību izprotošiem.

Zemūdens kultūras mantojuma izpēte jāveic stingrā pieredzējuša zemūdens arheologa vadībā un kontrolē, kam ir atbilstoša atzīta kvalifikācija un pieredze konkrētas izpētes veikšanai.

7.pants – Iepriekšēja izpēte

Pirms zemūdens kultūras mantojuma izpētes jāveic vietas novērtējums, kas nosaka tās nozīmi un potenciālu.

Vietas novērtējumā jāiekļauj izpētes materiāli no pieejamajām vēsturiskajām un arheoloģiskajām liecībām, arheoloģiskais un vides raksturojums, kā arī iejaukšanās sekas ilgtermiņā pēc izpētes veikšanas.

8.pants – Dokumentācija

Visam izpētes procesam jābūt nopietni dokumentētam saskaņā ar esošajiem profesionālās arheoloģijas dokumentācijas standartiem.

Dokumentācijā jāiekļauj visaptverošs vietas apraksts, pieminot zemūdens kultūras mantojuma izcelsmi, neatkarīgi no tā, vai tas tiek izcelts vai paliek savā vietā izpētes gaitā, fiksējot lauka pierakstus, plānus un zīmējumus, fotogrāfijas un citus mediju ierakstus.

9.pants – Materiāla konservācija

Materiāla konservācijas programmai jānodrošina arheoloģisko liecību apstrāde izpētes laikā, pārejas posmā un ilgtermiņā.

Materiālu konservācija jāveic atbilstoši esošajiem profesionālajiem standartiem.

10.pants – Vietas pārvaldīšana un uzturēšana

Jāizstrādā vietas pārvaldīšanas programma, detalizējot aizsardzības un pārvaldības aktivitātes *in situ* gan izpētes gaitā, gan pēc tās. Programmai jāiekļauj publiskā informācija, vietas stabilizācijas pasākumi, uzraudzība un aizsardzība pret nevēlamu iejaukšanos. Jāveicina zemūdens kultūras mantojuma publiskā pieejamība, izņemot vietās, kur pieejamība nav savienojama ar aizsardzību un pārvaldību.

11.pants – Veselība un drošība

Izpētes komandas un trešo personu veselība un drošība ir īpaši svarīgs faktors. Visiem izpētes komandas dalībniekiem jāstrādā saskaņā ar drošības politiku, kas atbilst attiecīgajai likumdošanai un profesionālajām prasībām un ir atspoguļota projektā.

12.pants – Ziņojumi

Starp perioda ziņojumi jāveic atbilstoši projektā iekļautajam laika grafikam un jānodod attiecīgajām arhīva struktūrām.

Ziņojumiem jāiekļauj:

- Atskaite par mērķiem;

- Atskaite par metodoloģiju un izmantotajām tehnoloģijām;
- Atskaite par sasniegtajiem rezultātiem;
- Rekomendācijas turpmākajai izpētei, vietas pārvaldīšanai un izcelto zemūdens kultūras mantojuma liecību aprūpei.

13.pants – Materiālu aprūpe

Projekta arhīva materiāli, tajā skaitā izpētes laikā izceltās zemūdens kultūras mantojuma liecības, kā arī dokumentācijas kopijas, jānodod atbildīgajai institūcijai, kas var nodrošināt publisko pieejamību un pastāvīgu materiālu aprūpi. Materiālu nodošana jāsaskaņo pirms izpētes uzsākšanas un jāatspoguļo projektā. Materiāli jāsagatavo atbilstoši esošajiem profesionālajiem standartiem.

Jānodrošina projekta zinātniskā viengabalainība; materiālu izvietošana dažādās institūcijās nedrīkst kavēt turpmāku izpēti. Zemūdens kultūras mantojums nedrīkst tikt izmantots komerciālos nolūkos.

14.pants – Izplatīšana

Pamatojoties uz izpētes rezultātiem, jāveicina sabiedrības informētība par zemūdens kultūras mantojuma nozīmi. Informācijas pieejamība pēc iespējas plašākai publikai nedrīkst būt ierobežota ar augstu maksu.

Jāveicina sadarbība ar vietējo sabiedrību un interešu grupām, īpaši tām, kas saistītas ar zemūdens kultūras mantojuma saglabāšanu. Vēlams, lai izpēte tiktu veikta ar sabiedrības un interešu grupu atbalstu.

Izpētes komandai jāiesaista sabiedrība un interešu grupas izpētes darbā tik daudz, cik tas ir savienojams ar kultūras mantojuma aizsardzību un pārvaldību. Cik atļauj praktiskie apsvērumi, jānodrošina iespēja sabiedrībai attīstīt zināšanas un prasmes par arheoloģiju.

Jāveicina sadarbība ar muzejiem un citām iestādēm. Apmeklējumu kārtība, izpēte un iestāžu ziņojumu nodošana sadarbības iestādēm jāsaskaņo pirms izpētes sākšanas.

Projekta gala sintēze jāsagatavo pēc iespējas ātrāk, ņemot vērā izpētes sarežģītību, un jānodod glabāšanā attiecīgajā publiskā arhīva struktūrā.

15.pants – Starptautiskā sadarbība

Starptautiskā sadarbība ir būtisks faktors zemūdens kultūras mantojuma saglabāšanā un pārvaldīšanā, un tā būtu jāattīsta, lai vecinātu augstāko kvalitātes standartu ievērošanu izpētes darbā. Starptautiskā sadarbība jāveicina, lai efektīvāk izmantotu arheologus un citus profesionāļus, kuri ir specializējušies zemūdens kultūras mantojuma izpētē. Profesionāļu apmaiņas programmas ir iespēja izplatīt labās prakses piemērus.